

TÜRK DİLİ

AYLIK DERGİ

BU SAYIDA

YAZARLAR

Selâhattin Batu — Hasan Eren — Sami N. Özerdim —
Oktay Akbal — Aydın Oy — Ömer Asım Aksoy —
Lûtfi Ay — Ali Avni Öneş — Afet Muhteremoğlu —
Yıldız Ersoy — Hikmet Dizdaroğlu — Doğan Aksan

ŞAİRLER

Munis Faik Ozansoy — Fazıl Hüsnü Dağlarca —
İbrahim Minnetoğlu — Lütfü M. Erenus — İlhan Geçer —
Şahinkaya Dil — Mustafa Canpolat — Erdoğan Alkan —
Kerim Aydın Erdem

Sayı: 97

Cilt: IX

1 EKİM 1959

DEDE KORKUT KİTABINDA KAHRAMANLARIN DOĞUMLARI VE ÇOCUKLUK DEVRELERİ

AYDIN OY

Dede Korkut kitabında çocuk han çocuklarının başlarından geçen olaylar anlatılır. Hikâyelerden dokuzunun başlığı (..... Han oğlu Boyu) şeklindedir. Hikâyelerin kahramanları hep han oğullarıdır. Zaten kitap-taki olaylar han ailelerinin başlarından geçmekte olup Oğuz halkının varlığı yok denecek kadar azdır. Bu bakımdan *Dede Korkut* kitabına, Oğuz beylerinin destan-hikâyeleridir de denebilir.

Her ne kadar hikâyeler, kendi başlarına bağımsız gibi görülürlerse de genel nitelikleri yönünden bir bütün sayılırlar. Bu hikâyelerde kahramanların doğum-ları, doğum törenleri de genel nitelikler arasında yer alır. Doğum törenlerinin Türk hayatında özel bir yeri ve değeri olduğunu *Dede Korkut* kitabı çok iyi belirtmektedir.

Han Bayındır'ın her yıl tertiplelediği ve Oğuz beylerini konukladığı toy-lardan birinde *Dirse Han* kara otağa oturtulur, altına kara keçe döşenir. Önüne kara koyun yahnisinden getirilir. Buna çok içerliyen *Dirse Han* şöyle konuşur: "Bayındır Han, benim ne eksikliğim gördü, kılıcundan mı gördü, suframdan mı gördü, benden alçak kişileri ağ otağa, kızıl otağa kondurdu, benim suçum ne oldu kim kara otağa kondurdu?"

Bunun üzerine kendisine: "Hanım, bugün Bayındır Han'dan buyruk şöyledir kim oğul kızı olmayanı Tanrı Ta'ala kargayubdur, biz dahi kargaruz dimişdür, didiler" (*Dede Korkut Kitabı*, M. Ergin, *Dirse Han oğlu Buğaç Han Boyu*, s. 77-78).

Çocuğu olmıyanların toplumdaki değerleri çocuğu olanlara göre daha azdır. Şölenlerde oğul olanların ak otağa, kızıl olanların kızıl otağa, oğul kızı olmıyanların kara otağa oturtulmaları hep bu tutumla ilgilidir.

Dirse Han, yukarıdaki olaydan sonra yiğitlerini başına alır, evine gider ve hatununa dert yanar, ona acı söz eder.

Kam Büre Bey de aynı sebepten acılıdır. Bir gün o da Bayındır Han'ın sohbetindeyken sağma soluna bakınır; gençleri gördüğünde ağlamağa başlar. Onun bu hali *Kazan Bey*'in gözünden kaçmaz, sorar: "Pay Püre Big, ne ağlayup buzlaşsın? Pay Püre Big aydur: Han Kazan, niçe ağlamayayın, niçe buzlamayayın, oğulda ortacım yok... Allah Ta'ala meni kargayubdur, tacum tah-tum için ağlaram".

Oğuzlarda çocuğu olmıyanları Allah'ın kargadığı inancı vardır. Toplumda onlara başka bir gözle bakılır. Hiç çocuğu olmıyan beyler Allah'tan kendilerine bir erkek çocuk vermesini dilerler.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in tutsak olduğunu anlatan hikâyede Uruz'un: "Baba oğul kazanur ad için" demesinden de anlaşılacağı üzere erkek çocuk, babasının adını, daha geniş anlamıyla ününü ve devletini devam ettirir. Kitapta, hikâyelerden önce yer alan önsözdeki: "Ata adını yorutmayan hoyrat oğul ata bilinden inince inmesi yig, ana rahmine düşünce toğmasa yig. Ata adın yoridanda devletü oğul yig" sözleri de aynı gerçeği belirtir. Beylerin neden hep erkek çocuk istediklerinin sebebi bu sözlerde gizlidir.

Dede Korkut hikâyelerinde, beylerin hep erkek çocuk istedikleri görülürse de bir yerde, *Beyrek* hikâyesinde *Pay Picen Bey*'in Allah'tan bir kız çocuk istediği görülür. Ama *Picen Bey*'in bu isteği genel kurala aykırı bir durum sayılamaz. Şöyle ki:

1. *Pay Picen Bey*'in kız çocuğu dilemesi şartlıdır: "Bigler Allah Ta'ala mana bir kız virecek olur ise siz tanık olun, menüm kızım *Pay Püre Big* oğluna bişik kertme yavuklu olsun" der (M. Ergin, 117).

2. *Dede Korkut* kitabında hikâyelerin en uzun ve en ilgi çekicisi olan *Beyrek* hikâyesinin temeli bu olay, yani *Beyrek*'le *Banı Çiçek*'in beşik kertme şeklinde nişanlanmalarıdır. Bu nişanlanma ise hikâyenin gelişmesinde rol oynayan en birinci etmendir.

Çocuktan yana yoksun kalan Oğuz beylerinin bu isteklerinin gerçek olabilmesi için birtakım âdetlerin de yerine getirilmesi gerekir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. a) *Attan aygır*, *deveden buğra*, *koyundan koç kesip tepe gibi et yığmak*, *göl gibi kırmız sağdırmak*, *ulu toy eylemek*.

Tanrıdan bir oğul isterken *attan aygır*, *deveden buğra*, *koyundan koç kesme âdeti Kazak-Kırgız Türkleri*'nde de vardır. *Çora* destanında da bir kahraman, karısına: "Deveden buğra, *attan aygır*, *sığırdan buğa*, *koyundan koç keselim*. Tanrıdan bir oğul istiyelim" der.¹

b) *Ac görse doyurmak*, *yalıncak görse donatmak*,

Orhun yazularında Bilge Kağan'ın: "Ac milleti tok, az milleti çok, giyimsiz milleti giyimli ettim" sözleri ile *Manas destanı*'ndaki:

Yoksulları bay etmiş
Çıplakları geydirmiş
Acları doyurmuş
Arıkları semertmiş²

satırlarından da anlaşılacağı üzere, bu çok eski çağlardan beri devam edegelen ve çeşitli Türk boyları arasında yaygın olan bir gelenektir.

¹ Zirgo 1904, t. XXIX, s. 17 den naklen A. İnan, *Altay'da Bazırık Hafriyatında Çıkarılan Atların Vaziyetini Türklerin Defin Merasimi Bakımından İzah*, İkinci Türk Tarih Kongresi yayınlarından 1937, s. 11.

² *Türkoloji Ders Hülâsaları*, A. İnan, 1936, s. 61.

c) Kuru kuru çaylara su salmak,

A. İnan, bu âdette şamanizmdeki çay (su) kültü yahut *Yakutlar*'daki gibi "yer sahibi" kültürünün görüldüğünü söylüyor.³

d) Kara donlu dervişlere nezirler vermek,

2. Erkek çocuk isteyen bey ve hatunun yerine getirdikleri bu işlerin yanında bütün Oğuz beyleri "el götürüp hacet dilerler. Bir ağzı dualının alkışıyle Allah Ta'ala" onlara bir öğül verir.

Hikâyelerde, doğumdan sonra çocukların nasıl büyüüp geliştikleri, çocukluk çağlarının nasıl geçtiğinin sözü pek edilmemektedir.

Yalnız *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* hikâyesinde çocukların aşık oynadıklarını belirten bir cümle vardır.

Orta Asya Türklerinin ahlakını ve âdetlerini inceliyen *Hüseyin Namık (Orkun)*, *koşturma*, *kız-kovu*, *gök-börü*, *soğuş (sokuş)* gibi birçok oyunların yanında aşık oyunu hakkında da kısa bir açıklamada bulunmuştur: "Türklerin eski oyunlarından birisi olan ve bugün dahi bütün Türklerce oynanan bir oyun da aşık oyunudur. Bu oyun ekseriya birkaç aşık kemiği ile oynanır".⁴

Çocukluk devresi on beş yıl sürer. On beş yaş, erkeklerin hayatında bir dönüm noktasıdır. On beş yaşına basanlara yetişkin göziyle bakılır ve onlara bu yaşta ad verilir.

Doğan çocuklardan bazılarının çocukluk devrelerinde, babaları uzak ülkelerde tutsak hayatı yaşamaktadır. Onlar on beş yaşına gelinceye kadar babalarının sağ olup olmadıklarını bilmezler. Fakat bu yaşa gelince, herhangi bir sebeple babalarının sağ olduklarını öğrenirler ve onları kurtarmak üzere harekete geçerler. Nitekim bu gibi bey çocuklarından *Uruz*, babası *Kazan Bey*'i kurtarır. *Düzmürd* kalesinde hapsedilmiş olan *Kazılık Koca*'nın kurtarıcısı da yine oğlu *Yiğenek*'tir.

Böylelikle bey oğulları, bir yandan baba sevgisinin en asil bir örneğini verirlerken öte yandan babalarına Allah'tan erkek çocuk istemelerinin boşa gitmediğini, onlardan sonra da ocaklarını devam ettirecek kudret ve yetenekte olduklarını göstermiş olurlar.

³ *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, A. İnan 1954, s. 168.

⁴ *Türk Dünyası*, 1932, İstanbul, s. 116.